

La dona del grill, de Jordi Tiñena (Tarragona, 14 de març de 1996)
Isidor Cònsul

El dia 18 de setembre de l'any 1410, el jutge barceloní Domingo Escrivà va obrir un expedient informatiu sobre la fama d'alcavota que traguava la menorquina Caterina Tarí, vídua de Bernat Trialls, i per aquest motiu coneguda pel renom de na Trialls. El fet s'esdevingué en el cor d'una Barcelona de sis-cents anys enrere, que es movia a l'entorn dels vint-i-cinc mil habitants i en uns límits geogràfics que, a l'engròs, anaven de la plaça del Born a la Rambla, i dels carrers de Santa Anna, Jonqueres i Sant Pere fins al mar. Aquell mateix dia d'acaballes d'estiu, el jutge cridà tres veïnes de l'alcavota que coincidiren a donar un mateix testimoni: que la nena Ursuleta Climent, d'uns nou anys d'edat, filla del difunt Joan Climent, havia estat violada pel cavaller Arnau Albertí, i que els tèrbols negocis d'alcavoteria de na Trialls hi havien actuat de mitjancers. El jutge crida Ursuleta a declarar i el testimoni de la nena fou d'un realisme que encara fa feredat: **e despulà-la e mès-la en lo lit del dit mossèn n'Albertí. E après isqué-se'n deffora la cambra e cridà lo dit mossèn n'Albertí, lo qual se despullà e-s mès en lo lit ab ella testimoni e li muntà demunt volent-li corrompre sa verginitat. E per ço com li feia mal ella testimoni cridave "Via fora!", dient-li: "Fill de bagassa, mal me feu!", dient-li més: "Mal febra lo acap!" (Pero lo) dit mossèn n'Albertí la corrompé e la passà de tot, en tant que tota la natura li féu sclatar en sanc, e los lansols romangeren sangonosos (...)**

La gresca del judici s'allargà fins passades les festes de Nadal i un cop dictada la sentència, els mecanismes de la justícia es posaren en moviment, greixaren curiosament les frontisses i feren, com els pertocava, el camí que era previst. Per un altre costat, els papers amb les declaracions i testimonis de l'afer començaren a envellir entre els

lligalls i lleixes corresponents, es cobriren amb una pàtina de pols, s'anaren esgrogueint a poc a poc i romangueren bonhomiosament oblidats per cinc-cents anys entre munts de paperassa i documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. I no fou fins a començaments d'aquest segle que l'oportuna tafaneria d'un historiador no els despertà de la letàrgia. Llavors sortiren de nou a l'escalfor i a la llum del mateix sol barceloní, i el seu impacte ha peixat, fins ara mateix, tres singulars aventures bibliogràfiques.

La primera fou protagonitzada pel seu descobridor, el prohoms Joaquim Miret i Sans (1858-1919), d'ascendència burgesa i fill d'una família benestant de Barcelona, que l'havia orientat als estudis de dret i a doctorar-se, l'any 1882, amb una tesi sobre els **Usatges**. Don Joaquim, però, es captinué sempre com un temperament de tranc solitari, esdevingué un tipus viatjat i llegit, un home amb el nas esmolat a rastrejar curiositats històriques i així descobrí que era més feliç regirant arxius **-per llegir los vells pergamins i los oblidats escriptors d'altres centúries-** que no pas transitant els laberints poc o molt sinuosos de la magistratura. Fou un historiador d'una gran capacitat de treball i membre diligent i renovador de la Reial Acadèmia de Bones Lletres. Es dedicà a l'estudi de documents medievals, va descobrir i editar les Homilies d'Organyà i s'ocupa, també, de Ramon Llull i dels trobadors, dels templers i d'introduir, en la historiografia catalana, la confecció d'itineraris reials.

A començaments de segle i a càrrec de la pròpia butxaca, publicà dos lliuraments d'un projecte de títol xocant i fins enigmàtic, Sempre han tingut bech les oques, que duïen l'afegitó d'un subtítol que n'aclaria el sentit, Apuntacions per la història de les costumes privades. El prohoms havia trobat uns lligalls de processos judicials medievals i decidí de fer-los conèixer temàticament acompanyant-los amb comentaris personals.

L'obra havia de constar de quatre sèries **-ab mostres de la luxúria, la cobdícia, l'orgull i l'enveja a l'Edat Mitjana-**, però només en van sortir dues perquè la luxúria continguda en el lliurament d'estrena topà amb l'empegueïda societat barcelonina del nou-cents i escandalitzà aquella burgesia tan nostrada i captinguda, partidària d'una hipocresia de virtuts públiques i vicis privats. La trencadissa es veu que fou enorme, se li criticà una manera massa agosarada de treballar i foren els mateixos arxivers, diuen que esverats, els qui estroncaren la continuïtat del projecte negant-li l'accés a les fonts.

Joaquim Miret i Sans havia pensat la sèrie com un assaig de comentari personal perquè la profusió documental dels processos feia difícil, per raons de cost editorial, publicar-los íntegrament. Aquest detall, l'absència del document sencer, fou el pany que obrí la porta del segon capítol bibliogràfic de la història i va permetre, passats més de seixanta anys, que un segon investigador, el filòleg i historiador Jaume Riera i Sans, nascut a Sant Feliu de Llobregat l'any 1941, es proposés de trobar, rera la petja bibliogràfica del primer investigador, els papers que nodria un volum tan curiós com Sempre han tingut bech les oques. Riera i Sans començà la recerca tenaç dels documents els primers mesos de 1971, s'afanyà a consultar fitxes i cedularis a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i un rera l'altre els anà acaçant. Però es tractava, al començament, dels afers més menuts i el que no acabava de sortir era justament el més llarg i valuós, el procés de l'alcavota Trialls i el cavaller Albertí que Miret i Sans, emfàticament, havia titulat Hecatombe de puncelles. L'agost de 1971, finalment, l'estudiós topà un paquet de lligalls encara per catalogar, a la coberta d'un dels quals es llegia Inquisició facta contra honorabilem Arnaldum Albertini, militem, legumque doctorem et civem Maioricarum,

delatum de defloracione diversarum virginum, et contra na Trials, eius mediatricem. Refet de l'ensurt i del cop d'alegria, començà a copiar pacientment els documents del procés, els estudià, hi posà un pròleg entusiasta i ho publicà, l'any 1973, amb el títol El cavaller i l'alcaçava.

El tercer moment de la història és encara tendre i just s'ha posat a rodar aquests darrers dies d'hivern de 1996. El judici de 1410 ha aterrat dins els cànons de la ficció falcat per l'ofici de l'escriptor Jordi Tiñena (1955), barceloní de naixement i tarragoní d'adopció que, a La dona del grill, ha convertit la història en novel·la i aquest vespre, ara mateix, fem la presentació pública del nou nat.

La dona del grill, doncs, no pot amagar, ni ho pretén, la seva essencial condició de novel·la històrica ni el seu objectiu de reconstruir, en àmbits i esquemes de ficció narrativa, tota la contundència i procacitat d'un vell procés judicial. D'altra banda, es tracta d'una feina que s'enfila sense esforç pels tiranys més coneguts de la trajectòria professional de Jordi Tiñena, a qui també plau, com al duet d'il·lustres antecessors bibliogràfics d'aquesta història, de moure's entre papers vells i donar vida nova a escriptors d'altres centúries. Per aquest motiu, en el seu currículum d'escriptor hi ha una etapa d'adaptador de textos clàssics per a estudiants de secundària i un esforç considerable per a fer més llegidores, als adolescents d'ara, obres com L'orfeneta de Menàrguens, Curial e Güelfa, Tirant lo Blanc i Ivanhoe, entre altres. Tancada, no sé si del tot, la porta d'aquesta primera etapa, hi ha un segon temps com a novel·lista, fonamentalment com a narrador històric, amb una entrada de cavall sicilià dins del panorama més actual de la literatura catalana. Ha estat el galop de quatre títols en només un parell d'anys, començant per Mort a Menorca (1994), i continuant per Els vespres de don Maçí Castellarnau

(1995), Un dia en la vida d'Isahk Butmic (1995) i La dona del grill que avui es presenta. De l'estrena fins ara, si ens cal inserir les novel·les en el marc històric pertinent, trobem que la primera es mou entre els tràfecs d'una literatura de fulletó del XIX, la segona s'integra en un marc tarragoní i entre les boires racionalistes del XVIII, la tercera salta a la dolorosa actualitat d'una ciutat assetjada per franc-tiradors (i que sembla evident que es refereix a Sarajevo), i finalment la darrera, La dona del grill, s'estira fins a arrelar a començaments del XV amb un suport documental tan important com el llibre de Jaume Riera i Sans, El cavaller i l'alcajota (1973).

De tota manera, enllà d'un deute evident respecte dels documents esmentats, La dona del grill encara el repte de construir-se singularment com a novel·la i situar-se dins d'un procés d'estricta tensió narrativa. El personatge celestí de na Trialls se'ns presenta en un contrapunt de sorprenent dualitat, una alcajota que es disfressa de beguina i dona pietosa, i que malda alhora per desclassar-se. Cansada de furetejar, Caterina Tarí té l'anhel posat en un canvi d'estament, una metamorfosi en la seva forma de viure que la traslladi a un passament més honorable i independent. Aspira poder allunyar-se del servei del cavaller i d'aquest anar amunt i avall de la ciutat a la percaça de carn fresca per al gaudi compulsiu, violent i breu d'Arnau Albertí. Noies joves per estrenar i nenes, com la Ursuleta del document, allunyades encara de la pubertat. Ara en diem corrupció de menors i Joaquim Miret i Sans ho titllà, a començaments de segle, d'Hecatombe de pucelles. Els segles, fet i fet, roden debades i per això Sempre han tingut bec les oques és una manera de dir **nihil novum sub sole** o, si ho voleu a la catalana, que **des que hi ha campanes hi ha batalls** i que **això també passava abans, quan els gossos eren cans**.

El repte, però, d'una novel·la històrica és anar més enllà del fet històric estricte i arrodonir una ficció convincent i sense anacronismes al marge mateix del gruix documental de què es disposa. Per aquí rodren els altres puntals de La dona del grill, des de la història d'amor de l'escrivà dels Banys Nous amb la vídua Peranyer fins a la venjança del cavaller Albertí respecte de la mateixa dona, Isabel Godall, vídua de Joan Peranyer. I altres històries menors i peces de detall que han d'encaixar en un trencaclosques coherent. Diria que Jordi Tiñena se'n surt molt bé i ho arrodoneix amb el retrat d'aquella Barcelona de començaments del XV, en el millor moment de la Cancelleria, just poc abans del Compromís de Casp i en un clima que barreja l'agonia medieval i l'aurora humanista del Renaixement. Els traductors de Boccaccio treballen d'escrivans a la Cancelleria, on de tant en tant s'intueix, entre rengles, l'ombra de Bernat Metge. Mentrestant, encara ressona l'eco exaltat de les predicacions de Vicenç Ferrer i, a la plaça del Born, passegen cavallers d'una cavalleria decadent sempre a punt d'oferir l'espectacle vistós d'un pas d'armes.

Com a balanç de tancament, La dona del grill és una novel·la que torna a demostrar, en primer lloc, la fusta i bona jeia de Jordi Tiñena com a narrador. Per un altre costat esdevé una novel·la històrica que es llegeix amb enjòlit i atenció creixents i espero, per aquesta raó, que serà un títol que funcionarà en els dos sentits del verb quan es parla de "funcionar" en termes editorials: és a dir, una obra ben rebuda pel públic lector i també per la crítica.

Isidor Cònsul